

te laten opdraven, maar ik wil daarmee enigszins suggereren wat er op artistiek gebied gedurende Haspels' beste jaren in West- en Midden-Europa aan de hand was. Natuurlijk heeft Haspels van de eigentijdse kunst lang niet alles afgeweten, maar dat behoefde ook niet om van die tijd levend deel uit te maken.

Het Nederlandse fin-de-siècle was voor een belangrijk deel de echo van het buitenlandse. Wanneer Chantepie de la Saussaye Jr. de eerste boekjes van Haspels niet begrijpt, komt dat omdat hij als theoloog en geleerde te veel product is van het verleden. De man van de academische cultuur stond vreemd tegenover de impressionistische visie. Ze was te direct, te zintuiglijk, te zeer iets van het ogenblik, te snel wisselend ook.

De achttiende-eeuwse barok was voor een deel de artistieke uiting geweest van de contra-reformatie. De negentiende-eeuwse romantiek bracht verscheidene kunstenaars in de schoot van de rooms-katholieke kerk terug en beïnvloedde een protestantse theoloog als Schleiermacher. Het fin-de-siècle evenwel was een zuiver seculaire, een wereldlijke aangelegenheid, waaraan geen kerk te pas kwam. Maar met name in Nederland vormden vóór de eerste wereldoorlog de gezamenlijke kerken nog een sterke en overwegend behoudende macht. Verscheidene adellijke, aanzienlijke en deftige protestantse families steunden de vaderlandse kerk. Haspels' leven en ambt speelden zich af in die oude Nederlandse Hervormde Kerk met haar onderscheidene richtingen zoals gereformeerd, confessioneel, evangelisch, gematigd orthodox, ethisch en modern. Haspels was een discipel van de ethische hoogleraar Valeton en bevriend met Chantepie de la Saussaye Jr., wiens vader de 'vader van de ethische richting in Nederland' wordt genoemd. Wie hem kerkelijk wil plaatsen, moet hem wel ethisch noemen. Wat ethisch precies was, liet zich moeilijk grijpen. Het ethisch beginsel ging uit van het geloof der gemeente en was dus een ervaringstheologie. Ook het réveil legde de nadruk, niet op kerk of dogma, maar op het persoonlijk geloof. De godsdienstige sfeer waarin Haspels ademde was duidelijk negentiende-eeuws en angehaucht door de romantiek, waarvan het centrale thema immers ook gevoel en innerlijkheid is.

De vraag rijst: hoe kon Haspels deze negentiende-eeuwse kerkelijkheid combineren met seculaire fin-de-siècle elementen? Want het is duidelijk, dat Haspels een conservatieve inslag had. Sociale